

V. KAPSUKAS APIE DARBININKŲ KLASĖS EKONOMINĘ PADĖTĮ BURŽUAZIJOS VALDOMOJE LIETUVOJE

D. VEDERAITE

Darbininkų klasės ekonominę padėtį kapitalizmo sąlygomis nulemia kapitalistinė privatinė gamybos priemonių nuosavybė ir bendrieji kapitalistinio gamybos būdo dėsniai. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju darbininkų klasės gyvenimo lygis, jų išnaudojimo laipsnis žymiu mastu priklauso nuo susiklosčiusių istorinių, ekonominių ir politinių sąlygų: šalies ekonominio išsivystymo, darbininkų užimtumo, jų koncentracijos, klasinio sąmoningumo, organizuotumo, klasių kovos, buržuazinės diktatūros formos ir kt.

Darbininkų klasės padėtis Lietuvoje buržuazijos valdymo metais buvo labai sunki. Darbininkų klasės padėtį ir klasinę kovą komplikavo eilė konkrečių aplinkybių. Pirmiausia, buržuazinė Lietuva buvo nedidelė, silpnai išsivysčiusi, nuo imperialistinių valstybių priklausoma, agrarinė šalis.

1923 metų surašymo duomenimis, 76,7% savaveiksmių gyventojų buvo žemdirbiai. Pramonėje, statyboje dirbo ir amatais vertėsi 6,4% savaveiksmių gyventojų, prekyboje ir transporte buvo užimti 3,6%, negamybinės šakose — 13,3% [41, p. 19].

Apie 70% visų Lietuvos darbininkų dirbo žemės ūkyje ir tik apie 13% — pramonėje, likusieji — kitose liaudies ūkio šakose [63, p. 13].

Apytikriais apskaičiavimais, 1926 metais žemės ūkio ir pramonės produkcijos bendrojoje sumoje žemės ūkio produkcija sudarė 74,7% (pramonės — 25,3%) [64, p. 57]. Šie duomenys kalba apie ryškų agrarinį Lietuvos ekonomikos pobūdį.

Buržuazinėje Lietuvoje sunkioji pramonė vystėsi palyginti labai lėtai, sparčiau augo lengvoji ir maisto pramonė, perdirbanti vietinę žaliavą. Pramonės struktūra įgavo pobūdį, būdingą pramonei agrarinių šalių, priklausomų nuo imperialistinių valstybių. Svarbiausia sunkiosios pramonės šaka — mašinų pramonė — Lietuvoje beveik nebuvo vystoma.

Dėl šių sąlygų Lietuvoje vyravo smulkioji pramonė, proletariatas buvo decentralizuotas, dauguma darbininkų dirbo smulkiose dirbtuvėse. Buržuazinės santvarkos žlugimo išvakarėse Lietuvoje tebuvo tik keletas įmonių, kuriose dirbo po 700—800 darbininkų. 77% visų pramonės įmonių darbininkų kolektyvų buvo nuo 5 iki 20 žmonių, 13% — nuo 21 iki 50 ir tiktai 10% buvo daugiau kaip po 50 žmonių [46, p. 693].

Smulkiosios pramonės vyravimas Lietuvoje ir palyginti lėtas vystymasis, gausus santykinis gyventojų perteklius apsprendė žemą darbininkų darbo užmokesčio lygį. Iš 1939 metais ligonių kasose užregistruotų darbininkų beveik 52% gaudavo per dieną iki 4 litų ir 22% — nuo 4 iki 6 litų

[44, p. 66], t. y. $\frac{3}{4}$ visų ligonių kasose užregistruotų darbininkų uždirbdavo mažiau kaip 150 litų per mėnesį.

Lietuvoje darbininkų darbo sąlygos buvo labai sunkios. Daugelio jmonių patalpos neatitiko higienos ir technikos saugumo reikalavimų, darbo diena daugelyje jmonių truko 10—12 valandų [50], o žemės ūkyje — 13—15 valandų [63, p. 16].

Ne geresnės darbininkams buvo ir butų sąlygos. Dalis jų, ypač Kaune, gyveno tolimuose priemiesčiuose, rūsiose, landynėse, fortuose, nes geresni būtai būdavo brangūs.

Faktiškai iki 1928 metų Lietuvoje nebuvo jokio socialinio draudimo. Nors ir buvo įsteigtos ligonių kasos, bet didelė dalis darbininkų joms nepriklausė.

Taigi viena iš opiausių socialinių-ekonominių problemų buržuazijos valdomoje Lietuvoje buvo darbininkų klasės ekonominė padėtis.

Siekdama sėkmingai vadovauti proletariato klasei kovai, daryti politinį poveikį masėms, Lietuvos Komunistų partija daug dėmesio skyrė darbininkų klasės ekonominės padėties tyrinėjimui.

Pabrėždamas šio uždavinio svarbumą, 1925 m. V. Kapsukas rašė: „Mes galime prieiti šiandien prie plačių darbininkų ir vargingųjų valstiečių masių ir jas užkariaut, tik gerai pažinę jų reikalus, mokindami mases kovot dėl jų, dalyvaudami kasdieninėse jų kovose, paduodami iniciatyvą tai kovai ir vadovaudami jai“ [12, p. 96]. Ten pat V. Kapsukas nurodė, kad, be streikų, yra ir kitos labai svarbios paruošiamosios kovos formos, būtent: tikros darbininkų ir valstiečių padėties nušvietimas mūsų spaudoje, susirinkimuose [12, p. 96]. 1927 metais, kalbėdamas Lietuvos KP IV konferencijoje, V. Kapsukas nurodė, kad, norint vadovauti žemės ūkio darbininkų kovai, reikia išanalizuoti, kokia yra tų darbininkų ekonominė padėtis. Tai nėra joks oportunizmas arba streikų pakeitimas straipsnių rašymu. V. Kapsukas sakė, jog jis rašęs straipsnius, išleidęs brošiūrą apie žemės ūkio darbininkų padėtį, davęs daug medžiagos apie ją ir yra giliai įsitikinęs, kad tai teisingas kelias suartėjimui su žemės ūkio darbininkais [34, l. 8—9].

Lietuvos darbininkų klasės ekonominės padėties tyrinėjimas užima žymią vietą V. Kapsuko literatūriniam palikime. Tačiau pagrindiniai tyrinėjimai, skirti šiam klausimui, išsklaidyti įvairiuose Kapsuko darbuose. Todėl vienas iš svarbiausių mūsų straipsnyje keliamų uždavinių yra, atrinkus iš V. Kapsuko plataus literatūrinio palikimo ir jo archyvinių šaltinių reikalingą medžiagą ir ją susisteminius, parodyti V. Kapsuko atliktus tyrinėjimus apie darbininkų klasės ekonominę padėtį buržuazinėje Lietuvoje, t. y. nušviesti, kaip jis šią problemą išnagrinėjo ne tik atskirais aspektais, bet ir apskritai, atskleisti jo darbų mokslinę ir praktinę reikšmę.

V. Kapsuko darbai Lietuvos darbininkų klasės ekonominės padėties klausimais turi svarbią reikšmę. Marksistinės-lenininės ekonominės teorijos išvystymo požiūriu šie darbai nėra originalūs, tačiau marksistinės-lenininės ekonominės teorijos pritaikymas, tyrinėjant Lietuvos darbininkų klasės ekonominę padėtį, yra kūrybinis palikimas, turintis ne tik praktinę, bet ir teorinę-mokslinę vertę. V. Leninas, kovodamas prieš dogmatiškumą ir pabrėždamas marksizmo kūrybiškumą, rašė, kad Markso teorija „... duoda tik bendrus vadovaujamuosius teiginius, kurie, atskirai imant, Anglijai taikomi kitaip, negu Prancūzijai, Prancūzijai kitaip, negu Vokietijai, Vokietijai kitaip, negu Rusijai“ [1, p. 187—188]. Todėl V. Kapsuko ekonominiai tyrinėjimai vertinami ne tik kaip turintys praktinę reikšmę, bet ir kaip svarbus teorinis indėlis į Lietuvos marksistinės-ekonominės minties istoriją, praturtinęs ją vertingais darbais, kuriuose sukaupta ir išanalizuota daug faktinės medžiagos, padaryti teoriniai apibendrinimai bei išvados. Ypač svarbu tai, kad V. Kapsuko ir kitų to meto Lietuvos

Komunistų partijos veikėjų ekonominiai tyrinėjimai yra pirmieji lietuvių literatūroje apie darbininkų klasės ekonominę padėtį buržuazijos vadovoje Lietuvoje, paruošti remiantis marksistine teorija ir metodologija.

Tiesa, V. Kapsuko tyrinėjimuose yra tam tikrų spragų: kai kurie klausimai nepakankamai išryškinti, pasitaiko netikslumų faktinėje medžiagoje. Tai paaiškinama tuo, kad, gyvendamas Maskvoje, V. Kapsukas negalėjo laisvai naudotis ekonomine informacija. Be to, Lietuvos buržuazinės oficialiosios statistikos ir spaudos skelbiami duomenys ne visada teisingai atspindėdavo tikrovę.

Nepaisant šių spragų, V. Kapsuko darbai suvaidino svarbų vaidmenį, platinant marksizmo-leninizmo idėjas Lietuvoje, ugdant darbininkų klasinę sąmonę, mobilizuojant jų mases į kovą prieš buržuazinę diktatūrą. Šie darbai buvo aštrus idėjinis ginklas prieš oportunistų įtaką darbininkų judėjimui. V. Kapsuko darbai neprarado savo reikšmės ir šiandieną. Jų studijavimas padeda orientuotis ano meto Lietuvos tikrovėje, demaskuoti praeitį idealizuojančius buržuazinius nacionalistus, suteikia rimtą paramą, auklėjant darbo žmones marksizmo-leninizmo idėjų dvasia.

Svarbiausi V. Kapsuko darbai Lietuvos darbininkų klasės ekonominės padėties klausimais yra: „Pranešimas apie tretįjį Lietuvos Komunistų partijos suvažiavimą“ (1922), „Sodžiaus darbininkai ir Lietuvos buožės“ (1922, Šiauliai), „Lietuva“ (1931, Maskva—Leningradas; rusų k.), studija „Buržuazinė Lietuva“, kurios atskiros dalys buvo skelbiamos periodikoje, o 1961 m. išleistos atskiru leidiniu. Nemaža straipsnių kalbamuju klausimu V. Kapsukas paskelbė žurnaluose „Komunaras“, „Komunistas“, „Kibirkštis“, „Balsas“, „Priekalas“ ir kt.

Lietuvos darbininkų klasės ekonominės padėties klausimai buvo nagrinėjami V. Kapsuko pranešimuose per LKP suvažiavimus, konferencijas bei LKP CK plenumus.

Tyrinėdamas darbininkų klasės ekonominę padėtį, V. Kapsukas vadovavosi dviem svarbiomis metodologinėmis prielaidomis, t. y. atsižvelgė: pirma, į gamybinių santykių pobūdį Lietuvoje, antra — į jų specifiką (Lietuvos ekonomikos agrarinis pobūdis, priklausomumas nuo užsienio kapitalo, smulkiosios pramonės vyravimas).

Dar 1920 m. parašytame straipsnyje „Darbininko likimas Baltojoj Lietuvoj“ V. Kapsukas pabrėžė, kad, kalbant apie darbininkų klasės padėtį, pirmiausia reikia išsiaiškinti gamybinių santykių, ekonominės santvarkos pobūdį Lietuvoje.

Buržuaziniai ideologai, ypač tautininkai, vadovaudamiesi „vieningosios srovės“ koncepcija, stengėsi nuneigti, jog Lietuvoje yra kapitalizmas ir kapitalistinis išnaudojimas. Kalbėdami apie Lietuvos ekonominę-socialinę struktūrą, šie ideologai neigė esant klasinius prieštaravimus bei socialinius skirtumus ir skelbė klasių harmonijos Lietuvoje mitą. „Lietuva,— sakė A. Smetona 1933 metais gruodžio 15 d. tautininkų sąjungos suvažiavime,— dabar smulkaus žemės ūkio kraštas, kone be pramonės, be turtingų žmonių (...) Lietuva kaip ir nėra gyvenusi kapitalizmo, kaip ir prašokusi šį istorinį etapą žmonijos istorijoje. Nematyti ir ateičiai mūsų krašte sąlygų kapitalizmui plėstis“ [56].

Gindamas neabejotiną tiesą, kad Lietuvoje yra kapitalistiniai gamybiniai santykiai, kad jos darbininkų klasės išnaudojimas yra kapitalistinio pobūdžio, V. Kapsukas rašė, jog Lietuva yra kapitalistinė valstybė, nes pagrindinės gamybos priemonės priklauso kapitalistų klasei, ir proletariatas priverstas pardavinėti savo darbo jėgą, būti kapitalistų išnaudojamas [2, p. 522, 565—566].

Teorinius samprotavimus V. Kapsukas patvirtino statistinių duomenų analize. Remdamasis 1923 metų pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų

surašymo duomenimis, jis nurodė, jog gyventojai klasiniu atžvilgiu yra susiskaldę ir, tuo remdamasis, nušvietė objektyvias kapitalistinio išnaudojimo ir klasių kovos sąlygas. Analizuodamas Lietuvos gyventojų klasinę-socialinę struktūrą, V. Kapsukas pabrėžė, jog buržuazinė statistika neduoda tikslių duomenų, todėl tegalima susidaryti tik apytikrį vaizdą. Jis nurodė, kad 1923 metais Lietuvoje buvo 334 030 darbininkų, kas sudarė 24,2% visų savaveiksmių Lietuvos gyventojų. Didžioji dalis samdomųjų darbininkų — 231 091 žmogus — dirbo žemės ūkyje ir tik 40 667 žmonės — pramonėje [40, l. 4—5]*. Lietuvos kaimo buržuazija buvo žymiai pajėgesnė už pramoninę buržuaziją, tačiau vadovaujantis vaidmuo teko miesto buržuazijai, bankiniam kapitalui [40, l. 8]. Miesto buržuazijos rankose buvo pagrindinės gamybos priemonės: fabrikai, bankai, dalis žemės plotų, prekyba, transportas ir kt.

Lietuviškoji stambioji buržuazija, kaip ne kartą pabrėžė V. Kapsukas, ekonominėse pozicijose pradėjo įsitvirtinti dar prieš pirmąjį pasaulinį karą. Ypač palankios sąlygos lietuviškajai buržuazijai turtėti susidarė, kai ji užgrobė politinę valdžią.

Straipsniuose „Milijoninės Lietuvių patriotų suktybės“ („Komunistas“, 1919, Nr. 20), „Patriotai ir spekuliacija“ („Komunaras“, 1921, Nr. 1), „Smuglių tėvynė“ („Komunaras“, 1922, Nr. 11), „Ekonominis Lietuvos gyvenimas“ („Kibirkštis“, 1924, Nr. 2), „Spekulantų, vagių ir pardavikų tėvynė“ („Komunistas“, 1924, Nr. 1) ir kt., taip pat studijoje „Buržuazinė Lietuva“, V. Kapsukas gausiai pateikė faktinės medžiagos ir parodė, kaip turtėjo lietuviškoji buržuazija, išnaudodama darbo liaudį, spekuliuodama ir grobtydama valstybės iždą [3, p. 14—26].

Tyrinėdamas duomenis apie Lietuvoje susikūrusių bankų milžiniškas pajamas iš spekuliacijos valiuta, iš įvairių finansinių machinacijų, V. Kapsukas rašė, kad visi šie bankai — gimė mūsų akyse ir nepaprastai greitai išaugo“, nes bankų ūlai — žymūs valstybės ir politiniai veikėjai — turėjo palankias galimybes „semti iš valstybės išdo visomis rieškučiomis ir pilti į savo banko kišenę“ [16, p. 27].

Straipsniuose „Lietuvos kapitalas jungiasi prieš darbininkus ir varginguosius valstiečius“ („Balsas“, 1930, Nr. 21), „Kur eina fašistinė Lietuva“ („Komunistas“, 1927, Nr. 1), „Kam skurdas — kam didžiuliai pelnai“ („Priekalas“, Nr. 3/4), „Kas iš tikrųjų dabar valdo Lietuvą?“ („Priekalas“, Nr. 8) V. Kapsukas analizavo Lietuvoje vykstantį gamybos koncentracijos ir monopolijų susidarymo procesą. Susikūrė spirito varyklų, alaus bravorų savininkų sąjungos, tabako, žibalo, anglies, cemento bendrovių, malūnų, plytinių sindikatai, degtukų, cukraus fabriku monopolijos ir kt. Pramoninis ir bankinis kapitalas, siekdamas įsiviešpatauti žemės ūkyje, steigė įvairias akcines bendroves, kooperacijas: 1923 metais broliai Vailokaičiai įsteigė akcinę bendrovę „Maistą“, tais pačiais metais susikūrė Lietuvos žemės ūkio kooperatyvų sąjunga „Lietukis“, 1926 metais — centrinė pieno perdirbimo bendrovių sąjunga „Pienocentras“ ir kt. Remdamasis ekonominių duomenų analize, V. Kapsukas rašė: „Iš smulkiosios prekinės gamybos jau išaugo čia stambios kapitalistinės įmonės (kapitalistiniai kooperatyvai), įvairūs bankininkai ir bankai, akcinės bendrovės, sindikatai, kurios savo voratinkliais yra apraizgiusios visą ekonominį šalies gyvenimą, dargi labiausiai atsilikusius užkampius, ir čiulpia iš darbininkų ir darbo valstiečių paskutinius syvus“ [3, p. 78].

* Lietuvos statistikos metraščio duomenimis, 1923 m. Lietuvoje buvo 361 557 darbininkai, iš kurių 242 245 dirbo žemės ūkyje ir 40 489 — pramonėje bei amatų dirbtuvėse [41, p. 155—157, 42, p. 3].

Kadangi Lietuva buvo agrarinė šalis, V. Kapsukas ypatingą dėmesį skyrė kapitalizmo vystymosi žemės ūkyje ir kaimo gyventojų klasinės-socialinės struktūros analizei. Jis faktais įrodė, kad žemės ūkis Lietuvoje vystėsi kapitalistiniu keliu, vis daugiau išskirdamas kaimo buržuaziją ir proletariatą.*

Analizuodamas statistikos duomenis, V. Kapsukas parodė, kad Lietuvoje, tiek mieste, tiek ir kaime, buvo kapitalistiniai gamybiniai santykiai, klasinis gyventojų susiskaldymas ir tuo pačiu — visos objektyvios sąlygos kapitalistiniam išnaudojimui bei aštriems klasiniams prieštaravimams. „Tauta nėra vieninga,— rašė V. Kapsukas.— Ji susideda iš įvairių klasių. Tik fašistiniai šarlatanai gali tikinti, kad Lietuvoje nesą klasių, nesą kapitalistų, nesą išnaudojamųjų ir išnaudotojų“ [3, p. 75].

V. Kapsukas rašydamas atsižvelgė į specifines Lietuvos sąlygas, turėjusias įtakos darbininkų klasės ekonominei padėčiai:

pirma, į Lietuvos ekonomikos priklausomumą nuo užsienio kapitalo, dėl ko Lietuvos darbininkai buvo dvigubai išnaudojami — vietinių ir užsienio kapitalistų; esant tokiai padėčiai, V. Kapsukas rašė, jog „ekonominis Lietuvos gyvenimas priklauso nuo susijungusio monopolinio tarptautinio kapitalo, kuris ją bauriai išnaudoja. Greta ekonominio priklausymo eina ir politinis priklausymas“ [26, p. 261];

antra, į agrarinį Lietuvos ekonomikos pobūdį ir silpną jos pramonės išsivystymą, žemą darbininkų koncentracijos laipsnį. Lietuvos ekonominis gyvenimas vystėsi ypač sunkiomis sąlygomis, kurios čia susidarė, atsižvelgus nuo Rusijos. Jos pramonė neteko plačių Rusijos realizavimo rinkų, žaliavų šaltinių, o tai ypač atsiliepė metalo apdirbimo ir odos pramonei, rašė V. Kapsukas, apibūdinamas buržuazinės Lietuvos ekonomikos būklę. Pramonėje vyravo smulkios įmonės. Oficialiais duomenimis, 1930 m. Lietuvoje 6333 įmonėse dirbo 28 588 darbininkai, t. y. vidutiniškai po 4,5 darbininko kiekvienoje. Nebuvo nė vienos įmonės, kurioje dirbtų virš 500 darbininkų. Apskritai pramonė vystėsi lėtai, kiek sparčiau — žemės ūkio žaliavas perdirbanti pramonė. Lietuva liko agrarinė šalis. Apie 80% visų jos gyventojų gyveno kaime, pagrindinis eksporto šaltinis buvo žemės ūkio produktai ir miško medžiaga [35, l. 19; 39, l. 11—12; 40, l. 1].

Atsižvelgdamas į gamybinių santykių pobūdį ir jų specifiką, V. Kapsukas tyrinėjo konkrečius darbininkų gyvenimo lygio Lietuvoje rodiklius: darbo užmokestį, darbo dienos trukmę, nedarbą, darbininkų darbo ir buitines sąlygas, socialinį jų draudimą, ekonominės perprodukcijos krizės įtaką darbininkų klasei ir kt. Vadovaudamasis marksistine metodologija ir kritiškai įvertindamas buržuazinės statistikos bei buržuazinės spaudos skelbiamus duomenis, V. Kapsukas atskleidė proletariato nuskurdimo procesą Lietuvoje**.

Vienas iš svarbiausių rodiklių, nulemiančių darbininkų gyvenimo lygį, yra darbo užmokestis. Šiam klausimui V. Kapsukas skyrė labai daug dėmesio. Jau nuo pat pirmųjų buržuazijos viešpatavimo metų Lietuvoje V. Kapsukas rinko medžiagą apie miesto ir kaimo proletariato darbo užmokestį, skelbė ją komunistinėje spaudoje, darydamas svarbius teorinius apibendrinimus bei išvadas.

Savo darbuose V. Kapsukas parodė, kad darbo užmokestis Lietuvoje visada buvo labai žemas, be to, jis labai priklausė nuo ūkinės konjunktyūros ir realaus klasinių jėgų santykio. Tačiau, nepaisant darbo užmokesčio svy-

*Zr. D. Vederaitė, Agrariniai klausimai V. Mickevičiaus-Kapsuko raštuose 1918—1935 metais.— Lietuvos TŠR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, „Ekonomika“, VIII, 1 sąs., 1968.

** Straipsnyje surinkta ir sugrupuota medžiaga bandoma apibendrinti, susieti į visumą.

ravimų, išryškėjo realiojo darbo užmokesčio mažėjimo tendencija, ypač pastebima ekonominės krizės metais.

Analizuodamas realiojo darbo užmokesčio dinamiką pirmaisiais pokario metais, V. Kapsukas parodė, kad, praėjus keleriems metams po I pasaulinio karo, darbininkų klasės padėtis ne tik nepagerėjo, bet „Priešingai, ji dar labiau pablogėjo. Ypatingai pablogėjo, kada pradėjo kristi vokiškosios markės (arba auksino) kursas. Kapitalistai sau iš to pelnus krovėsi, bankai biauriausiai spekuliuvo, o darbininkai, žemesnieji tarnautojai ir visa miesto ir sodžiaus varguomenė didžiausią skurdą skurdo“ [3, p. 29].

Infliacija užtruko iki 1922 metų antrosios pusės. Krintant auksino kursui, vartojimo reikmenų kainos augo žymiai greičiau už nominalųjį darbo užmokestį. Taigi realusis darbo užmokestis krito. Tai pažymėjo V. Kapsukas, kalbėdamas Lietuvos KP III suvažiavime. Jis pabrėžė, kad, išaugus prekių kainoms, realusis darbo užmokestis dabar Lietuvoje mažesnis, negu prieš I pasaulinį karą. Todėl darbininkų ir žemesniųjų tarnautojų padėtis pablogėjo, palyginti su prieškariniu laikotarpiu [7, p. 25].

1922 m., remdamasis Vidaus reikalų ministerijos tarnautojų pareiškimu, V. Kapsukas rašė, kad nuo 1921 metų iki 1922 m. birželio mėn. gyvenimas pabrango daugiau kaip 4 kartus, o atlyginimai tarnautojams padidinti tik 50 procentų, žemesniųjų kategorijų — dar mažiau [20, p. 282—283].

Tačiau Lietuvos valdančioji buržuazija nesiskubino įvesti tvirtos valiutos, nes iš nevaržomos spekuliacijos maisto produktais ir pinigais ryšium su infliacija ji krovėsi sau didžiulius pelnus. Šiuo klausimu V. Kapsukas rašė, kad prekybos ir pramonės banko akcininkų dividendas 1921 metais sudarė 30% įdėtojo kapitalo vertės. 1922 metais banko grynas pelnas siekė 421 855 litus, kuris, anot banko direktoriaus J. Sodės, susidarė išimtinai iš valiutos operacijų, t. y. spekuliacijos, krintant markės kursui [3, p. 30].

V. Kapsukas rašė, kad tarnautojų, darbininkų bei miesto ir kaimo varguomenės padėtis nepagerėjo ir stabilizavus valiutą, t. y. įvedus litus.

V. Kapsuko pranešime „Einamasis momentas ir LKP uždaviniai“, padarytame 1924 metais Lietuvos KP IV suvažiavime, nurodoma, kad 1924 m. darbininkų darbo užmokestis Lietuvoje, palyginti su prieškariniu, sumažėjo 25—50 procentų, tuo tarpu reikalingiausių produktų kainos pakilo nuo 50 iki 150 procentų (pvz., duonos kaina pakilo 150%) [32, l. 29; 38, l. 4]. 1926 metais V. Kapsukas, remdamasis oficialiaisiais duomenimis, rašė, kad 1925 metais būtiniausių produktų kainų indeksas išaugo iki 152 (1913 m.—100). Pragyvenimo minimumas mėnesiui, pagal tuos pačius oficialiuosius duomenis, 1913 m. Lietuvoje vienam žmogui buvo lygus 79,8 lito, 1923 m.—84,7 lito, 1925—120 litų. Tuo tarpu per tą laikotarpį nominalusis darbo užmokestis tepakilo labai mažai. Iki 1926 metų streikų dauguma pramonės ir amatų darbininkų uždirbdavo 3—5 litus per dieną, t. y. 75—125 litus per mėnesį. Iš to V. Kapsukas darė išvadą, kad realusis darbo užmokestis, palyginti su prieškariniu, turėjo sumažėti* [39, l. 13].

Labai kruopščiai darbo užmokestį ir jo dinamiką V. Kapsukas tyrinėjo ekonominės perprodukcijos krizės metais, parodydamas ryškia jo mažėjimo tendenciją. Mažėjo ne tik nominalusis, bet ir realusis darbo užmokestis. Darbo užmokestis krito smarkesniais tempais, negu būtino reikalingumo prekių kainos. Šią V. Kapsuko išvadą patvirtina buržuazinės Lietuvos ekonomisto A. Rimkos 1933 m. gruodžio 1 dieną „Lietuvos žiniuose“ paskelbti duomenys, rodą, kad pragyvenimo minimumo indeksas, palyginti su 1913 metais, sudaro 70—78, o darbo užmokesčio indeksas 60—68.

* V. Kapsukas nenurodo kokiais oficialiaisiais statistikos duomenimis jis naudojasi. Lietuvos statistikos metraštyje nurodytas pragyvenimo minimumas šiek tiek skiriasi nuo V. Kapsuko pateiktojo: 1913 m.—82,2 lt., 1923—91,8 lt., 1925—118,6 lt. (Lietuvos statistikos metraštis. 1929—1930 m., k., 1931, p. 405.)

Pasinaudodamas Kauno darbininkų ligonių kasų duomenimis, V. Kapsukas rašė, kad 1928 metais, t. y. dar neprasidėjus krizei, iš 16 181 ligonių kasos nario ketvirta dalis visų darbininkų uždirbdavo mažiau kaip 80 litų per mėnesį, daugiau negu pusė — mažiau kaip 150 litų, du trečdaliai — mažiau kaip 200 litų. Išskyrus valstybinių įstaigų ir vietinių savivaldybių (Kaune jie sudarė 13% visų ligonių kasose apdraustųjų), taip pat kredito įstaigų tarnautojus (5 procentai apdraustųjų), kurių atlyginimai buvo didesni už darbininkų, gaunančių 100—150 litų per mėnesį, atlyginimus, darbininkų procentas susidaro dar didesnis. V. Kapsukas parodė, kad apskritai Lietuvoje šis vaizdas dar liūdnesnis. Iš visų 1930 metais apdraustųjų ligonių kasų narių Lietuvoje beveik pusė (13 354) teuzdirbdavo mažiau negu 80 litų per mėnesį, du trečdaliai — mažiau negu 150 litų, keturi penktadaliai visų apdraustųjų — mažiau negu 200 litų. Tuo tarpu 1931 metų pradžioje vieno žmogaus pragyvenimo minimumas buvo lygus 91,5 lito, šeimai iš dviejų asmenų — 153 ir iš penkių — 266 litai [3, p. 141]*.

Prasidėjus krizei, darbo užmokestis buvo intensyviai mažinamas. Remdamasis centrinio statistikos biuro 1934 metų biuletenio Nr. 6 duomenimis, V. Kapsukas apskaičiavo, kad nuo 1931 metų gruodžio mėnesio iki 1934 metų kovo mėnesio pramonės darbininkų darbo užmokestis Lietuvoje sumažėjo 33—40 procentų [3, p. 143].

Kapsukas labai daug duomenų surinko apie Lietuvos atskirų pramonės šakų darbininkų darbo užmokestį. Išanalizavęs juos, padarė išvadas, kad daugiausia uždirbdavo kvalifikuoti darbininkai, labai mažai — nekvalifikuoti ir moterys (jų Lietuvoje buvo dauguma). Darbo užmokestis stambesniuose miestuose buvo didesnis, negu provincijoje, bet paskutiniaisiais buržuazijos valdymo metais visur žymiai sumažėjo**.

V. Kapsukas parodė, kad darbininkas dalį gauto baudomis ir mokesčiais apkarpyto darbo užmokesčio buvo priverstas atiduoti įvairiems monopoliniams susivienijimams. Jis rašė: „Pramonininkai ir didieji pirkliai turi savo sindikatus arba kartelius, kurie yra suėmę į savo rankas beveik visą tos ar kitos šakos pramcnę ir prekybą, yra pasidarę jos monopolistais ir todėl, nebijodami konkurencijos, gali palaikyti aukštas kainas“ [3, p. 93]. Pavyzdžiui, susikūrus žibalo importininkų bendrovių sindikatui, žibalo kainos buvo padidintos 100%. Malūnų sindikatas, 1930 metais 3 kartus sumažėjęs rugių kainoms, sugebėjo išlaikyti aukštas miltų kainas, ir todėl duonos kainos miestuose, palyginti su 1929 metais, sumažėjo tik 50—75%. „Visą tą skirtumą suėmė malūninkų sindikatas, — rašė V. Kapsukas, — kuris diktuoja ūkininkams grūdų kainas, o miestiečiams — duonos kainas“ [3, p. 94].

Lietuvos gyventojai buvo ypač plėšiami elektros stočių savininkų. Brangiausia Europoje buvo Kauno elektra, kurią teikė belgų bendrovė koncesijos pagrindais. Pavyzdžiui, 1933 metais Kaune už 1 kWh buvo mokama 1,35 lt. Kauno varguomenė, kuri mokėjo ne pagal skaitiklį, bet nuo lempos, mokėjo dar daugiau. Remdamasis buržuazine spauda, V. Kapsukas rašė, kad vien tik Kaune kasmet už elektrą buvo permokama 3—4 milijonai litų [23, p. 257].

* Šiuos duomenis V. Kapsukas pateikė iš „Statistikos biuletenio“ 1930 m. Nr. 12. Lietuvos statistikos metraštyje nurodytas pragyvenimo minimumas šiek tiek skiriasi: 1931 m. vienam žmogui — 88 lt., dviejų asmenų šeimai — 148,3 lt., penkių asmenų šeimai — 223,2 lt. [43, p. 303].

** Duomenis apie atskirų pramonės šakų darbininkų darbo užmokesčio mažėjimą žr. V. K., Buržuazinė Lietuva, V., 1961, p. 139—151.

Tuo tarpu, kaip nurodė V. Kapsukas, specialistų apskaičiavimu elektros gamybos kaštai buvo lygūs 15—18 centų už 1 kWh [27, p. 329].

Sitokia padėtis sukėlė vartotojų protestą, buvo net paskelbtas boikotas elektros naudojimui. Panašus judėjimas vyko Marijampolėje, Kalvarijoje, Šiauliuose.

V. Kapsukas, atidžiai sekdamas augantį nepasitenkinimą dėl elektros kainos, rašė, kad kova dėl jos sumažinimo iškėlė aikštėn fašistų valdžios ir „didžiųjų Lietuvos patriotų“ nešvarias machinacijas: elektros kompanija papirkinėjo spaudą, neišskiriant ir „Lietuvos aidą“, specialistus, juridinius organus, miesto tarybos narius, padėjusius belgų bendrovei plėsti Kauno gyventojus [23, p. 258]. Kapsukas pateikė labai daug pavyzdžių apie monopolinių susivienijimų diktuojamas kainas, parodydamas, kad buržuazinė valstybė nemana apriboti monopolininkų apetitų, nes ji pati buvo su jais susirišusi. Su fašistų valdžios pagalba sukurta degtukų pramonės monopolija, parduota švedams, pabrangino degtukus, cukraus monopolis, į kurį fašistų valdžia investavo daugiau kaip pusantro milijono litu, labai pabrangino cukrų. Jeigu anksčiau kilogramas cukraus kainavo 90 centų, įkūrus cukraus monopolį, kaina padidėjo iki 1 lito 30 centų, nors gamybos kaštai sudarė 63 centus už kilogramą [3, p. 97].

Greta darbo užmokesčio viena iš aktualiausių problemų yra darbo dienos trukmė — darbininkų klasės kovos su kapitalistais objektas. V. Kapsukas daug dėmesio skyrė darbo dienos klausimams, pažymėdamas, kad jos trukmė turi didelės reikšmės darbo jėgos reprodukcijai.

Dar prieš pirmąjį pasaulinį karą V. Kapsukas plačiai nagrinėjo teorinius darbo dienos klausimus: išaiškino darbo dienos fizines ir moralines ribas, parodė istorinį jos formavimąsi, trukmės poveikį darbo užmokesčiui ir kt.

Lietuviškoji buržuazija, užgrobusi valdžią, turėjo atsižvelgti į revoliucines darbininkų nuotaikas, nes Revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė Lietuvoje 1919 metais buvo įvedusi 8 valandų darbo dieną. Nerdįsdama tuoj pat likviduoti darbininkų laimėjimų, ji buvo priversta 1919 m. gruodžio 17 d. išleisti įstatymą, pripažįstantį 8 valandų darbo dieną [62, p. 90].

V. Kapsukas, remdamasis faktine medžiaga, parodė, kad šis įstatymas visiškai nelietė žemės ūkio, transporto, miškų, prekybos įmonių ir pagalbinių bei padienų darbininkų, kurie Lietuvoje sudarė daugumą. Darbo diena formaliai buvo ribojama tik nedaugeliui darbininkų. Demaskuodamas buržuazijos nuolaidas darbininkų klasei, V. Kapsukas rašė, kad, atslūgus revoliucijai, buržuazija dar labiau atskleidė savo tikrąjį veidą.

Krikdėmų vadas M. Krupavičius, būdamas žemės ūkio ministru, 1925 metais gegužės 5 d. seime pareiškė, kad „aštuonių valandų darbo diena žemės ūkyje yra absurdas, valstybės griovimas, bolsėvizmas. Šiandien mums ne tik 8, bet 10 ir 12 darbo valandų per mažą“ [3, p. 33]. Juo toliau, juo griežčiau ir krikdėmai, ir liaudininkai šaukė prieš aštuonių valandų darbo dieną ne tik žemės ūkyje, bet ir pramonėje.

8 valandų darbo dieną nustatęs įstatymas veikė tiktai formaliai. Įvairios išimtyr ir buržuazinio teismo bei administracijos organų apgaulingi aiškinimai pavertė tą įstatymą niekais. Pabrėždamas šią aplinkybę, V. Kapsukas rašė: „Aštuonių valandų darbo diena daugumoje įmonių paliko tik popieryje“ [5, p. 42], nes faktiškai darbo diena trukdavo 12, 14 valandų, smulkiose dirbtuvėse — net 16 valandų. Jis pateikė pavyzdžiui medžiagos. Kauno dešrų dirbtuvėje žmonės dirbo 12—18, kartais 20 valandų ir ten pat, ant nešvarių grindų, krisdavo numigti. Duonos kepyklose darbo diena trukdavo 16—18 valandų, provincijoje baldų fabrikuose — dažnai iki 15, o tekstilės pramonėje iki 12 valandų. Įvesdami viršvalandžius, įmoni-

ninkai priversdavo darbininkus dirbti labai ilgai. Kaune Priskėlimo bažnyčios statybininkai 1933 metais dirbdavo po 12 valandų, tegaudami per dieną po 2—3 litus; plentų statybos darbininkai dirbdavo po 14 valandų [3, p. 144—145; 5, p. 42—43].

Analizuodamas teorinius darbo dienos klausimus ir faktišką darbo dienos trukmę Lietuvoje, V. Kapsukas ne kartą pabrėžė, kad vienas iš darbininkų svarbiausių reikalavimų — darbo dienos sutrumpinimas.

Tyrinėdamas darbininkų klasės padėtį, V. Kapsukas rašė, jog darbo sąlygos buvo nepakenčiamos: žmonės dirbo labai ankštose, nevedintose patalpose. Darbininkai po darbo dažnai neturėdavo kur rankų nusiplauti, virinto vandens atsigeriti. Netgi naujai valstybės pastatytuose fabrikuose, kaip cukraus, kaliošų, popieriaus ir kituose, darbo sąlygos buvo blogos. Pavyzdžiui, Marijampolėje, 1931 metais pradėjusiame veikti cukraus fabrike, prie runkelių išskrovimo darbininkams tekdavo dirbti dviem pamainomis lauke, esant bet kokiam orui. Fabriko viduje, atskiruose darbo baruose, temperatūra siekdavo iki 60 laipsnių šilumos, ventilacijos nebuvo.

Krizės metais, rašė V. Kapsukas, Lietuvos darbininkų padėtis ypač pablogėjo, nes krizės sunkumus, vyriausybei padedant, buržuazija stengėsi perkelti ant darbo žmonių pečių.

Siekiant sumažinti gamybos kaštus, būdavo įvedama vadinamoji „darbo racionalizacija“, akordinis darbas, didinamas išnaudojimas, mažinamas darbo užmokestis, ilginama darbo diena, vyrai pakeičiami moterimis ir paaugliais, mažinamas darbininkų skaičius [40, l. 9].

Lietuviškosios buržuazijos ideologai stengėsi surasti augančiam kapitalistiniam išnaudojimui „mokslinį“ pateisinimą. V. Kapsukas kritikavo Darbo federacijos šulo Kauno universiteto profesoriaus P. Raulinaičio 1930 metais „Ryte“ pasirodžiusį straipsnį „Moksliniai darbo sutvarkymo dėsniai“, kuriame jis aiškino, kaip padidinti darbininkų išnaudojimą, kuris duotų naudą ir kapitalistams, ir darbininkams.

Pirmiausia V. Kapsukas pabrėžė, kad P. Raulinaitis nebuvo originalus, nes propagavo seniai žinomą ir kapitalistinėse šalyse naudojamą darbo užmokesčio sistemą. „Vienok įdomu,— rašė V. Kapsukas,— kaip tas „darbininkų vadas“ siūlo tai vykdyti Lietuvoj ir nori įkalbėti, kad darbininkai nuo to tik laimėsia“ [15, p. 413].

P. Raulinaitis, propaguodamas teilorizmą, rašė, kad, padidinus darbo intensyvumą, laimi ne tik kapitalistai, bet ir darbininkai, nes jų darbo užmokestis žymiai išauga. Tam patvirtinti P. Raulinaitis duoda pavyzdį iš JAV plieno kompanijų įmonių, kurios, panaudojusios šią sistemą, žymiai sumažino gamybos kaštus ir darbininkų skaičių, palyginti nedaug padidindamos darbininkų darbo užmokestį. Anot P. Raulinaičio, čia pilnai sutampa darbavivių ir darbininkų interesai. Kritikuodamas P. Raulinaitį, V. Kapsukas rašė: „P. Raulinaitis „pamiršta“ tai, ką pats teigia: „Silpnesnieji iš šio darbo tur pasitraukt, nes čia reikia žmonių, kurie yra stiprus ir mažai galvojančiai“ [15, p. 413]. Tai, kad darbininkai 3 kartus daugiau pagamina, o atlyginimas nė du kartus nepadidėja, kad du trečdaliai darbininkų išmetama gatvėn, „Kapitalo klapčiukui Raulinaičiui tai yra „darbininkų laimėjimas“ Taip federantų vadai rūpinasi darbininkais“ [15, p. 414]. Siuos P. Raulinaičio pasiūlymus ir tai, kad darbininkams būtų leista dirbti labai mažomis grupėmis, kad lengviau juos būtų kontroliuoti, V. Kapsukas vadina „auksiniais patarimais kapitalistams“, kartu pabrėždamas, jog „Lietuvos kapitalistai jau aplenkė federantų vadą ir seniai jau pradėję vykdyti „mokslinio darbininkų išnaudojimo metodus“ (. . .) Raulinaitis tik mokslinį pamatą stato tam padidintam prakaito sunkimui“ [15, p. 414].

Pažymėjęs, jog buržuazinių universitetų mokslininkai stengiasi padėti didinti darbininkų išnaudojimą, V. Kapsukas nurodė, kad darbininkai turi kovoti prieš tokius išnaudojimo metodus ir vyti laukan Darbo federacijos vadus iš savo tarpo.

Analizuodamas darbininkų klasės padėtį ir vadovaudamas jų kovai už ekonominius reikalavimus, V. Kapsukas labai daug dėmesio skyrė socialinio draudimo klausimui. Lietuvos darbininkų spaudoje jis aiškino darbininkams socialinio draudimo reikšmę, darbininkų klasės uždavinius, kovojant už socialinio draudimo apimtį (t. y. už atvejus, kuriais darbininkai draudžiami), už materialinių lėšų paskirstymą, už socialinio draudimo organizavimo formą.

Be to, V. Kapsukas išaiškavo į Lietuvą, Lietuvos KP CK plenumuose davė daug vertingų pastabų Lietuvos KP taktikos klausimu rinkimų į ligonių kasas kampanijų metu. Jo pasiūlymu, 1928 metais LKP CK Politinis biuras priėmė rezoliuciją apie ligonių kasų rinkimų kampanijos įvertinimą Lietuvoje; 1929 metais LKP CK Plenumas — rezoliuciją apie taktiką ligonių kasose [36, l. 37].

Tyrinėdamas darbininkų socialinio draudimo klausimus, V. Kapsukas parodė, kad buržuazija atkakliai priešinosi įvesti socialinį draudimą Lietuvoje, nes tai buvo susiję su naujomis išlaidomis. Be to, ji bijojo, kad darbininkai, pasinaudodami draudimų kasų savivalda, legaliai gins savo interesus. Todėl faktiškai iki 1928 metų (iki ligonių kasų įsteigimo) Lietuvoje nebuvo jokio socialinio draudimo.

Pasinaudodamas „Steigiamojo Seimo darbais“, V. Kapsukas smulkiai išanalizavo 1921 metų ligonių kasų įstatymo projektą, kuriame buvo numatyta apdrausti visus darbininkus (jų tarpe žemės bei miškų ūkio darbininkus, tarnus, tarnaites, valstybės įstaigų tarnautojus), išskyrus padenius darbininkus, kurių Lietuvoje buvo daug. Tačiau šitoks įstatymo projektas sukėlė daug ginčų. Ypač jis nepatiko buožių gynėjams — krikdemams ir liaudininkams, kurie stengėsi įrodyti, kad susirgusius žemės ūkio darbininkus pilnai aprūpiną ūkininkai, todėl neverta ešą jų ap sunkinti naujais mokesčiais. V. Kapsukas rašė, kad, svarstant šį įstatymo projektą, susidūrė stambųjų ūkininkų ir darbininkų reikalai, todėl „susijungė krikščioniškų buožių atstovai su „socialistiškais“ liaudininkų buožių atstovais ir palaidojo jį“ [24, p. 238].

Artėjant naujiems rinkimams į seimą, 1925 m. gruodžio mėnesį, buvo išleistas ligonių kasų įstatymas (oficialiai paskelbtas 1926 m. gegužės 26 d.) [62, p. 108]. Naujasis įstatymas, kaip nurodė V. Kapsukas, žymiai skyrėsi nuo 1921 metų įstatymo, nes nenumatė drausti žemės ūkio proletariato, kuris sudarė daugumą samdomųjų darbininkų; didelė dalis įnašų turėjo būti imama iš darbininkų; „nenumatoma darbininkams pilna savivaldybė ligonių kasose, nes visose jos instancijose bus samdytojų atstovai“ [25, p. 29; 50].

Atskleisdamas ligonių kasų įstatymo trūkumus, V. Kapsukas per spaudą ragino darbininkus kovoti už radikalesnį socialinį draudimą, kuris apimtų visus darbininkus, ir būtų draudžiama samdytojų lėšomis.

Kadangi praktiškai įstatymas nebuvo vykdomas, V. Kapsukas pabrėžė, jog darbininkai turi kovoti už jo įgyvendinimą, nes iš ligonių kasų jie turi ne vien tik tam tikrą materialinę paramą. Jos darbininkų klasei padeda organizuotis ir kovoti prieš išnaudotojus [24, p. 237—239; 50].

Po fašistinio perversmo ligonių kasų klausimas kuriam laikui buvo palaidotas, nes fašistai bijojo duoti darbininkams galimybę organizuotis bendrai kovai už savo reikalus. Tik 1928 metais, nebegalėdama kairėjančių masių valdyti vien represijomis, fašistų valdžia nutarė steigti ligonį

kasas pagal 1925 metų įstatymą [58],¹ tikėdamasi į ligonių kasų tarybas prastumti fašistus ir patikimus žmones, paversti jas paklusniu įrankiu.

Kai atėjo rinkimai į ligonių kasų tarybas, V. Kapsukas pasisakė už Lietuvos KP aktyvų dalyvavimą rinkimuose, paskelbiant atskirus savarankiškus sąrašus, iškeliant konkrečius proletariato reikalavimus. 1928 m. rugpiūčio 29 d. laiške Lietuvos komunistams V. Kapsukas rašė, kad, nepaisant sunkių sąlygų, būtina kuo plačiau panaudoti savo įtakai išplėsti draudimo kasas, kurios apima visą pramoninį proletariatą. Stengtis, kad į ligonių kasų tarybas būtų išrinkti kairieji darbininkai, neleisti, kad ligonių kasos pavirstų fašistų įrankiu [36, l. 103].

1928 metais Lietuvos KP CK Politinis biuras priėmė V. Kapsuko pasiūlytą rezoliuciją apie ligonių kasų rinkimų kampanijos išdavus. Rezoliucijoje konstatuojama, kad ligonių kasų rinkimų kampanija, nepaisant daugelio trūkumų, padėjo sustiprinti kovą prieš fašistų diktatūrą, suteikė partijai galimybę rinkimų metu išvystyti platų aiškinamąjį darbą masėse, sustiprinti ryšius su masėmis. Kartu rezoliucijoje pabrėžiama, kad ligonių kasos ir ateityje turi būti ne tik ekonominės, bet ir politinės darbininkų klasės kovos įrankiu, nes kova dėl ligonių kasų yra sudėtinė dalis bendros darbininkų klasės kovos. Todėl rinkiminė kampanija turi būti tvirtai susieta su bendra kova prieš fašistų diktatūrą. Rezoliucijoje taip pat nurodoma, kad pilnas socialinis darbininkų draudimas bus užtikrintas tik iškovojus darbininkų ir valstiečių valdžią; tačiau ir fašistinės diktatūros sąlygomis būtina išvystyti kovą už demokratiškiausias ligonių kasas [36, l. 172—173].

Skirdamas ligonių kasoms didelę ekonominę ir politinę reikšmę, V. Kapsukas kartu kėlė spaudoje ligonių kasų darbo trūkumus. Analizuodamas paskelbtą Kauno ligonių kasų sąmatą 1929 metams, jis padarė svarbias išvadas; pirma, didžiausią dalį pajamų sudarė išskaitymai iš darbininkų darbo užmokesčio (iš 2 085 003 lt. šių pajamų sumos 1 247 702 lt. sudarė darbininkų įnašai); antra, nors beveik pusė visų išlaidų skiriama medicininei pagalbai, bet iš jų pusė atitenka atlyginimui gydytojams. Iš darbininkų pinigų buvo mokamos didelės algos ir aukštiems ligonių kasos pareigūnams (iki 10% administracijai, kartu su nenumatytais išlaidomis 17% visų išlaidų). Taip nemokamas gydymas buvo apmokamas pačių darbininkų [14].

1929 metų pavasarį, didėjant Lietuvos komunistų partijos įtakai darbo žmonių masėse, fašistinė vyriausybė griežėsi priemonių ligonių kasoms suvaržyti. Gegužės 6 d. buvo paskelbtas „Ligos kasų įstatymo pakeitimas“ [47, p. 400].

V. Kapsukas nudirbo didelį aiškinamąjį darbą spaudoje, atskleisdamas fašistų valdžios kėslus, nukreiptus prieš darbininkų klasę. Jis pažymėjo, kad fašistų valdžia ėmėsi priemonių ligonių kasoms suskaldyti, nes per didelis darbininkų susibūrimas ligonių kasose kėlė vyriausybei nerimą. Be to, fašistinė vyriausybė stengėsi siaurinti ligonių kasų demokratiją, išstumti iš jų kairiuosius atstovus. Vidaus reikalų ministrui buvo suteikta teisė, pasiūlius Vyriausiajai socialinio draudimo valdybai, paleisti kasos valdybą ir tarybą ir paskelbti naujus rinkimus, o iki rinkimų paskirti kasos valdytoją, kuriam pavedamos visos ligonių kasos valdybos ir tarybos teisės. Be to, į ligonių kasų valdybą numatoma, be darbininkų ir darbdavių, skirti valdžios atstovai. „Tai reiškia,— rašė V. Kapsukas,— kad suskaldytos ligos kasos, kurios nenori šokti pagal buožių ir fašistų valdžios dūdą, bus atiduodamos į fašisto valdininko rankas. Tuo būdu visiškai fašizuojamos ligonių kasos“ [18, p. 453].

V. Kapsukas griežtai pasisakė prieš ligonių kasų skaldymą, aiškina-
mas, kad iš esmės tai yra darbininkų jėgų skaldymas, kovojant prieš bur-
žuazinę diktatūrą.

1929 metais gegužės-birželio mėnesį įvykęs Lietuvos Komunistų parti-
jos Centro Komiteto Plenumas priėmė V. Kapsuko parengtą rezoliuciją
apie taktiką ligonių kasose. Rezoliucijoje nurodoma, kad darbininkai ne-
turi tenkintis tais rėmais, į kuriuos įspraudžia juos ligonių kasų įstatai,
bet kelti savo klasinius reikalavimus: kovoti prieš įnašų išskaitymus iš
uždario, prieš ligonių kasų skaldymą, prieš jų fašizavimą, už pilną savi-
valdą visose draudimo įstaigose, už darbininkų įgaliotinių atsiskaitymą
prieš savo rinkėjus, už visuotinį darbininkų draudimą samdytojų lėšomis
ligos, nelaimingo atsitikimo, nedarbo ir senatvės atveju [37, l. 178].

V. Kapsuko platus aiškinamasis darbas, jo, kaip ir kitų vadovaujančių
komunistų, idėjinis vadovavimas rinkimų į ligonių kasas kampanijoms
turėjo didelę reikšmę, keliant politinį Lietuvos darbininkų klasės aktyvumą,
telkiant darbo žmones kovai prieš fašistinę diktatūrą.

1931 metais įvykusiuose rinkimuose į ligonių kasas Lietuvos darbi-
ninkai, vadovaujami Komunistų partijos, laimėjo didelę pergalę: Kaune iš
20 vietų 11 gavo kairieji darbininkai, žymių laimėjimų buvo pasiekta Pa-
nevėžyje, Rokiškyje [47, p. 405].

Buržuazinėje Lietuvoje didžiausia samdomųjų darbininkų dalis dirbo
žemės ūkyje. Žemės ūkio proletariato padėtis buvo ypač sunki, nes jis buvo
menkai organizuotas, jo reikalų negynė jokie buržuaziniai įstatymai,
dėl ko jis buvo žiauriai išnaudojamas. Tačiau visa tai netrukdė fašistų
ideologams tvirtinti, kad Lietuvos kaime nėra jokio klasių antagonizmo.

Tyrinėdamas klasinį-socialinį susiskaldymą kaime, atskleidžiamas že-
mės ūkio darbininkų išnaudojimą, aštirus klasinius prieštaravimus, V. Kap-
sukas rašė: „Tai tiek teisybės yra tautininkų plepaluose apie tai, kad Lie-
tuvos sodžiu negalima išnaudojimo, kad visi ūkininkai apsieina be samdomų
darbininkų ir patys vieni su savo šeima visus darbus atlieką, kad juose
nėra kapitalizmo“ [3, p. 77].

Partijos darbo uždaviniai, kova prieš buržuazinę ideologiją reikalavo
iš V. Kapsuko daug dėmesio skirti žemės ūkio proletariato padėties tyri-
nėjimams.

1922 metais Šiauliuose buvo išleista V. Kapsuko brošiūra „Sodžiaus
darbininkai ir Lietuvos buožės“. Šis darbas svarbus tuo, kad duoda ilgai-
laikius, apibendrinančius autoriaus tyrinėjimus apie žemės ūkio proleta-
riato padėtį carinėje ir buržuazinėje Lietuvoje. Autorius pratarmėje kukliai
pažymi, kad brošiūroje „... padaryti tik pirmieji žingsniai Lietuvos so-
džiaus darbininkų padėjimui tyrinėti. Aš laikyčiau savo tikslą atsiekti, jei
ji pažadintų sodžiaus darbininkus iš sunkaus miego ir padėtų jiems su-
prasti savo klasės reikalus“ [6, p. 4].

Brošiūroje V. Kapsukas įdomiai palygina žemės ūkio darbininkų no-
minalinio ir realiojo darbo užmokesčio dydį buržuazinėje Lietuvoje su no-
minaliniu ir realioju tokių pačių darbininkų darbo užmokesčiu iki pirmojo
pasaulinio karo. Iš palyginimų daro išvadą, kad 1921 m. žemės ūkio dar-
bininkų realusis darbo užmokestis buvo žemesnis, negu prieš karą. Ypač
sumažėjo realusis darbo užmokestis, prasidėjus auksino infliacijai
[6, p. 42].

Parodydamas, kaip buožės ir dvarininkai išnaudojo darbininkus,
V. Kapsukas brošiūroje pateikė labai daug faktinės medžiagos apie labai
blėgas žemės ūkio darbininkų gyvenimo sąlygas, prastą maistą, ilgą dar-
bo dieną.

Be šios brošiūros, apie žemės ūkio darbininkų padėtį V. Kapsukas yra
paskelbęs nemaža straipsnių periodinėje spaudoje („Priekale“, „Bal-

se“ ir kt.), jis tyrinėjo šį klausimą ir studijoje „Buržuazinė Lietuva“. Remdamasis faktais, V. Kapsukas parodė, kaip dvarininkai ir buožės išnaudojo samdomuosius darbininkus, nevaržomi jokių įstatymų. O buržuazinės valdžios, ypač kai ją užgrobė fašistai, išleisti įstatymai padėjo buožėms bei dvarininkams išnaudoti darbininkus. V. Kapsukas spaudoje aiškino valstybės išleistų samdos sąlygas reguliuojančių įstatymų antidarbininkišką pobūdį. Siuo klausimu jis rašė: „Jeigu 1930—1931 metais kai kuriose Lietuvos vietose žemės ūkio darbininkams buvo mokama 400—500 litų per metus, tai 1932 metų kovo 23 d. fašistų valdžios išleistos „Normalinės samdos sutarčių sąlygos“ metinį samdinių uždarbį apribojo iki 350 litų, samdinėms ir pusberniams — iki 250 litų su teise jį sumažinti 30%“ [60]. V. Kapsukas smulkiai išnagrinėjo suktas šio įstatymo išlygas, leidžiančias dar labiau padidinti darbininkų išnaudojimą. Vienok, V. Kapsuko žodžiais tariant, šito įstatymo dar nepakako buožėms. Tų pačių metų pabaigoje buvo paskelbtas „Normalinių samdos sutarčių pakeitimas“, kurio buvo nustatytas toks užmokestis: samdiniui tik 200 litų metams, samdinei ir pusberniui — 150 litų ir pusmergei — 120 litų. Nustatytos tik 6 laisvos dienos per metus ir ne daugiau kaip 2 dienos per mėnesį, išskyrus gegužę, birželį, liepą ir rugpiūtį, kada darbininkas neturi nė vienos laisvos dienos [61; 50, p. 40—41].

Skaudžia ryškste darbininkams to meto Lietuvoje, kaip ir visose kapitalistinėse šalyse, buvo nedarbas. Bedarbiai nebuvo draudžiami, jie neturėjo elementariausių gyvenimo sąlygų. Kita vertus, nuolatinis nedarbas mažino darbo jėgos kainą, kartu didindamas iš darbininkų išspaudžiamo darbo kiekį.

V. Kapsukas tyrinėjo nedarbo Lietuvoje problemą: jo priežastis ir mastą, bedarbių padėtį.

Nagrinėdamas bedarbių susidarymo priežastis Lietuvoje, V. Kapsukas rėmėsi marksistine santykinio gyventojų pertekliaus susidarymo teorija, kurią kūrybiškai pritaikė Lietuvos sąlygoms. Jis nurodė specifines nedarbo Lietuvoje priežastis, kurios būdingos agrarinėms šalims. Pirmiausia, Lietuvoje silpnai vystėsi tiek pramonė, tiek ir žemės ūkis. Todėl papildomos darbo jėgos poreikiai buvo maži, o darbo jėgos pasiūla — didelė. Agrarinis gyventojų perteklius sudarė didelį darbo jėgos rezervą, kurio nepanai-kino buržuazijos įvykdyta žemės reforma.

Vykiant žemės reformą, dalis Lietuvos bežemių ir mažžemių gavo žemės, tačiau daugelis valstiečių — labai mažai. 1930 metų žemės ūkio surašymo duomenimis, Lietuvoje pusiau proletarų ir mažžemių (nuo 0,2 iki 10 ha) ūkiai sudarė 49,57% visų ūkių [45, p. 22]. V. Kapsukas rašė, kad šie ūkiai, negalėdami išmaitinti visų šeimos narių, sudarė didelį darbo jėgos rezervą. Be to, kapitalistiškai besivystančiame Lietuvos kaime vyko sparti valstietijos diferenciacija, papildydama proletariato eiles [3, p. 76—77].

Silpnai išvystyta Lietuvos pramonė negalėjo aprūpinti darbu viso agrarinio gyventojų pertekliaus. Prieš I pasaulinį karą daugybė sodžiaus ir miesto bedarbių vykdavo į Latvijos, Rusijos, Ukrainos pramoninius centrus. Dabar tuo bedarbiai pasinaudoti negalėjo. „Todėl Lietuvoje yra nuolat didelis procentas bedarbių“, — rašė V. Kapsukas [39].

Nagrinėdamas nedarbo dinamiką, V. Kapsukas parodė, kad nedarbo apimtį žymiu mastu reguliavo cikliškas kapitalizmo vystymasis. Prasidėjus ekonominei krizei, bedarbių Lietuvoje žymiai pagausėjo, nes daugelis įmonių sumažino darbininkų skaičių.

Nedarbo buvimą Lietuvoje buvo priversti pripažinti ir fašistinės valdžios atstovai, bet jie skelbė žymiai sumažintus duomenis. V. Kapsukas nurodo, kad 1933 m. lapkričio 17 d. specialiame pasitarime bedarbių klau-

simu Kauno burmistras A. Graurogkas pripažino, jog šiame mieste 1931—1932 metų žiemą buvę 1200 bedarbių, 1932—1933 metų žiemą — 2500 [3, p. 159—160]. Tuo tarpu Lietuvos krikščionių demokratų partijos organas „Rytas“ 1933 metų vasario 24 d. rašė, kad vasario pradžioje Lietuvoje buvę apie 16 000 bedarbių, iš jų apie 8000 Kaune.

„Deja, kiek iš viso yra Lietuvoje bedarbių, niekas iki šiol nemėgino moksliskai apskaičiuoti.— rašė V. Kapsukas.— Ir aš čia to negaliu padaryti“ [3, p. 161]. Tačiau jis apytikriai apskaičiavo, kiek miestuose, miesteliuose ir sodžiuose bedarbių, kurių, jo nuomone, žiemą (1934 m.), kai pasibaigia sezoniniai darbai, buvo iki 100 tūkstančių, neįskaitant šeimos narių [3, p. 161]. (Čia V. Kapsukas turėjo galvoje visiškų ir dalinių bedarbius. Z. Balevičiaus paskaičiavimais, Lietuvos (su Vilniaus kraštu) darbo jėgos rezervą apytikriai sudarė apie 150 tūkstančių žmonių [62, p. 193]).

V. Kapsukas labai kruopščiai surinko medžiagą apie bedarbių padėtį Lietuvoje ir parašė apie ją darbininkų spaudon. Pirmiausia, kaip nurodė V. Kapsukas, Lietuvoje nebuvo jokio darbininkų draudimo nedarbo atveju. Tik savo kova bedarbiai šį tą pajėgdavo išplėsti iš savivaldybių. Siokia tokia pašalpa ir uždarbis prie viešųjų darbų buvo teikiamas tik miesto bedarbiams. Kaimo bedarbiais visai nebuvo rūpinamasi.

Tačiau, kaip nurodė V. Kapsukas, miestų bedarbiams teikiama parama buvo labai menka: vadinamųjų viešųjų darbų organizavimui savivaldybės 1933 m. išleido 1 500 000 lt. Bedarbių skaičius nuolat augo, o išlaidos jiems 1934 m. buvo sumažintos [3, p. 162].

„Fašistų valdžia skundžiasi, kad ji neturinti bedarbiams šelpti lėšų.— rašė V. Kapsukas.— Bet ji turi dešimtis milijonų litų visokiems premijoms ir pašalpoms dvarininkams ir buožėms...“ [3, p. 162].

Pašalpų dydis siekė 4—5 lt. per mėnesį visai šeimai; tik dalis bedarbių gaudavo darbo prie viešųjų darbų, bet dirbdavo 3—4 dienas savaitėje ir uždirbdavo vos 5—9 lt. 1933 metais 3200 beturčių gaudavo nemokamus pietus [3, p. 164—165; 55].

V. Kapsukas ragino bedarbius nesitenkinti tais menkais fašistų valdžios trupiniais, bet aktyviai kovoti prieš kapitalo puolimą. Jis pabrėžė, kad Lietuvos KP turi atkreipti rimtą dėmesį į bedarbius, padėti organizuoti jiems komitetus, paruošti konkrečius reikalavimus bei vadovauti kovai [10, p. 697; 29, p. 100].

Parodęs, jog nedarbas skaudžiai atsiliepia į dirbančiųjų padėtį (mažinamas darbo užmokestis, ilginama darbo diena, didinamas darbo intensyvumas, atleidžiami iš darbo seni ir sąmoningesni darbininkai, jų vieton imami kiti ir t. t.), V. Kapsukas aiškino darbininkams, kad dirbantieji ir bedarbiai turi bendrai kovoti prieš išnaudojimą, nes jų reikalai vienodi. „Tik išvien kovodami darbininkai gali atsilaikyti prieš savo išnaudotojų puolimą“.— rašė V. Kapsukas.— „Kitaip bedarbiai gali būti kapitalistų panaudoti prieš dirbančiuosius darbininkus“ [10, p. 697; 29, p. 100].

Visuose V. Kapsuko darbuose darbininkų klasės padėties klausimais buvo keliami mintis, kad buržuazinėje Lietuvoje aštrūs antagonistiniai prieštaravimai tarp proletariato ir buržuazijos, susidariusios realios sąlygos kovai tarp darbo ir kapitalo.

Geriausia ekonominės kovos forma V. Kapsukas laikė streikus ir reikalavo visur aiškinti darbininkams, „kad tik kovos keliu, tik streiko keliu jie gali atremti kapitalistų puolimą“ [17, p. 284]. Kartu V. Kapsukas pabrėžė, kad streikų reikšmė tuo neapsiriboja. Streikai padeda Komunistų partijai priartėti prie darbininkų masių ir palengvinti darbą jų tarpe: moko darbininkų klasę kovoti dėl savo reikalų, atskleidžia jiems daugelį tikrovės faktų [33, l. 77].

Daugelyje savo straipsnių V. Kapsukas davė konkrečių nurodymų streikų organizavimo klausimu, formulavo konkrečius miesto ir sodžiaus darbininkų reikalavimus [9, 19, 21, 31]. Jis surinko labai daug medžiagos apie 1921—1922, 1926 ir 1930—1934 metų streikus Lietuvoje. Medžiagą skelbė darbininkų spaudoje, faktais parodydamas didžiulę streikų reikšmę.

Vertindamas klasių kovą, V. Kapsukas visada pabrėždavo būtinumą derinti ekonominę ir politinę proletariato kovą. Pabrėždamas objektyvų ryšį tarp ekonominės ir politinės kovos, jis 1928 m. rašė: „Be politinės kovos, dabar negali būti rimtesnės ekonominės kovos, nes streikai draudžiami, streikininkai areštuojami“ [13, p. 84]. V. Kapsukas aiškino, kad greta ekonominių reikalavimų darbininkai turi kelti ir politinius reikalavimus: spaudos, žodžio, sąjungų ir organizacijų, susirinkimų, streikų, demonstracijų laisvės ir kt.

Visuose V. Kapsuko darbuose darbininkų klasės ekonominės padėties analizė pajungta revoliuciniams uždaviniams. V. Kapsukas ragino darbininkus neapsiriboti vien ekonomine kova, bet siekti kapitalizmo, kaip darbo žmonių išnaudojimo pagrindo, panaikinimo ir kovoti už socialistinės santvarkos Lietuvoje sukūrimą.

V. Kapsuko publicistiniai straipsniai, brošiūros, paskaitos apie darbininkų klasės ekonominę padėtį buržuazinėje Lietuvoje turėjo ir tebeturi didelę idėjinę-teorinę bei praktinę vertę.

V. Kapsuko darbuose yra surinkta vertinga medžiaga apie proletariato darbo užmokestį, darbo dienos trukmę, socialinį draudimą, nedarbą, darbininkų klasės kovą buržuazijos valdomoje Lietuvoje.

Buržuazinė ir socialdemokratinė spauda taip pat paskelbė nemaža medžiagos apie sunkias Lietuvos darbininkų darbo ir gyvenimo sąlygas. Tačiau geriausiu atveju ji pasitenkindavo tik faktų konstatavimu, nesigilindama į jų priežastis. Dažniausiai ji stengdavosi parodyti, kad skurdas, nedarbas yra atsitiktiniai reiškiniai, kuriuos galima pašalinti ir esant kapitalistiniam gamybos būdai.

V. Kapsuko darbai ypač vertingi tuo, kad juose atskleistos tikrosios darbininkų skurdo ir nedarbo priežastys, parodyta, kad proletariato nuskurdimas buržuazinėje Lietuvoje buvo dėsningas, neišvengiamas kapitalizmo reiškinys. Šiuo požiūriu V. Kapsuko darbai turi didelę teorinę vertę, nes juose propaguojami marksistinės ekonominės teorijos teiginiai kūrybiškai panaudojami, tiriant konkrečius, buržuazinėje Lietuvoje vykusius socialinius-ekonominius procesus. Šie darbai suvaidino svarbų vaidmenį, skleidžiant marksizmo-leninizmo idėjas Lietuvoje, ir užima atitinkamą vietą Lietuvos ekonominės minties istorijoje.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Tarpkultūrinė politinės
ekonomikos katedra

Iteikta
1969 m. spalio mėn.

LITERATORA IR ŠALTINIAI

1. V. Leninas, Raštai, t. 4, V., 1951, p. 187—188.
2. V. Kapsukas, Raštai, t. 8, V., 1966.
3. V. Kapsukas, Buržuazinė Lietuva, V., 1961.
4. V. Kapsukas, Veidmainių darbai, V., 1961.
5. В. С. Мицкявичюс - К а п с у к а с, Литва, Москва—Ленинград, 1931.
6. В. Д. (V. Kapsukas), Sodžiaus darbininkai ir Lietuvos buožės, Šiauliai, 1922.
7. (V. Kapsukas), Pranešimas apie tretįjį Lietuvos Komunistų partijos suvažiavimą, 1922.

8. Senas Darbininkas (V. Kapsukas), Apie darbą tarp bedarbių.—„Partijos darbas“, 1931, Nr. 3.
9. V. Kapsukas, Bendri priešai — bendra kova.—„Darbininkų atstovas“, 1922, Nr. 8.
10. (V. Kapsukas), Bedarbių augimas ir mūsų uždaviniai.—„Balsas“, 1930, Nr. 17.
11. B. D. (V. Kapsukas), Bedarbiams skatikai — dvarininkams ir buožėms milijonai.—„Balsas“, 1932, Nr. 4.
12. (V. Kapsukas), Dėl mūsų taktikos dabartiniu momentu.—„Komunistas“, 1925, Nr. 4—5.
13. V. Kapsukas, Dar apie tai, kas mums veikti.—„Balsas“, 1928, Nr. 5.
14. (V. Kapsukas), Darbininkų ligos kasos.—„Balsas“, 1929, Nr. 6.
15. Senas Darbininkas (V. Kapsukas), Darbo federacijos įkūrėjas mokina kaip darbininkus išnaudoti.—„Balsas“, 1930, Nr. 9.
16. V. Kapsukas, Ekonominis Lietuvos gyvenimas.—„Kibirkštis“, 1924, Nr. 2.
17. V. Kapsukas, Ekonominės darbininkų kovos didėjimas.—„Balsas“, 1930, Nr. 8.
18. V. Kapsukas, Fašistinis ligos kasų įstatymo projektas.—„Balsas“, 1929, Nr. 9.
19. (V. Kapsukas), Į kovą, kaimo darbininkai.—„Balsas“, 1932, Nr. 8.
20. (V. Kapsukas), Kaimų kilimas.—„Komunaras“, 1922, Nr. 9.
21. (V. Kapsukas), Kaip rengtis prie streiko.—„Balsas“, 1929, Nr. 20.
22. Senas Darbininkas (V. Kapsukas), Kaip jie meluoja.—„Balsas“, 1931, Nr. 1.
23. (V. Kapsukas), Kova prieš elektros brangumą.—„Priekalas“, 1933, Nr. 5.
24. V. Kapsukas, Lietuvos darbininkų draudimo likimas.—„Komunistas“, 1923, Nr. 9.
25. V. Kapsukas, Lietuvos darbininkų draudimo ligoje įstatymas.—Kn.: B. S o l o v j o v a s, Darbininkų ligos kasos, 1926.
26. (V. Kapsukas), Lietuvos priklausymas užsienio kapitalui.—„Balsas“, 1928, Nr. 11.
27. (V. Kapsukas), Lupimai už elektrą tęsiasi.—„Priekalas“, 1933, Nr. 6.
28. V. Kapsukas, Mokslingojo komunizmo užgimimas.—„Komunaras“, 1923, Nr. 2.
29. (V. Kapsukas), Susirūpinkim bedarbiais.—„Balsas“, 1929, Nr. 22.
30. V. Vilnietis (V. Kapsukas), Vilniaus „pirmeiviai“ fašistai — avies kailyje.—„Priekalas“, 1934, Nr. 6.
31. LKP CK Partarchyvas, Žemės ūkio darbininkai.—„Balsas“, 1931, Nr. 13.
32. LKP CK Partarchyvas (toliau — PA), f. 77, ap. 7, b. 2.
33. PA, f. 77, ap. 9, b. 12.
34. PA, f. 77, ap. 10, b. 3.
35. PA, f. 77, ap. 10, b. 7.
36. PA, f. 77, ap. 11, b. 3.
37. PA, f. 77, ap. 12, b. 1.
38. PA, f. 77, ap. 33, b. 2.
39. PA, f. 4182, ap. 2, b. 7.
40. PA, f. 4182, ap. 2, b. 9.
41. Lietuvos statistikos metraštis, 1924—1926 m., Pirmoji laida, K., 1927.
42. Lietuvos statistikos metraštis, 1927—1928 m.
43. Lietuvos statistikos metraštis, 1929—1930 m., K., 1931.
44. Lietuvos statistikos metraštis, XII t., K., 1939.
45. Visuotinis Lietuvos žemės ūkio surašymas, 1930, t. I.
46. Lietuvos TSR islorijos šaltiniai, IV t., V., 1961.
47. Revoliucinis judėjimas Lietuvoje, V., 1951.
48. „Balsas“, 1930, Nr. 19.
49. „Darbininkų atstovas“, 1922, Nr. 9.
50. „Darbininkų atstovas“, 1926, Nr. 11.
51. „Komunaras“, 1922, Nr. 5, 6, 7.
52. „Priekalas“, 1931, Nr. 3/4.
53. „Priekalas“, 1933, Nr. 1.
54. „Priekalas“, 1933, Nr. 12.
55. „Priekalas“, 1934, Nr. 1.
56. „Lietuvos aidas“, 1933.XII.16.
57. „Vienybė“, 1921, Nr. 23.
58. „Vyriausybės žinios“, 1928, Nr. 279.
59. „Vyriausybės žinios“, 1929, Nr. 306.
60. „Vyriausybės žinios“, 1932, Nr. 379.
61. „Vyriausybės žinios“, 1932, Nr. 403.
62. Ž. B a l e v i č i u s, Darbininkų padėtis buržuazinėje Lietuvoje, V., 1960.
63. E. D i r v e l ė, Klasių kova Lietuvoje 1926 metais, V., 1961.
64. K. M e š k a u s k a s, Tarybų Lietuvos industrializavimas, V., 1960.
65. V. J u r g u t i s, Bankai, K., 1940.

В. МИЦКЯВИЧЮС-КАПСУКАС ОБ ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПОЛОЖЕНИИ РАБОЧЕГО КЛАССА В БУРЖУАЗНОЙ ЛИТВЕ

Д. ВЕДЕРАЙТЕ

Резюме

Экономическое положение рабочего класса в буржуазной Литве усложнялось рядом конкретных обстоятельств: аграрным характером экономики Литвы, ее зависимостью от иностранного капитала, преобладанием мелкой промышленности, децентрализацией пролетариата и др.

Экономическое положение рабочего класса всегда было в центре внимания руководителей КП Литвы. Задачи успешного руководства классовой борьбой пролетариата, расширение влияния Коммунистической партии на массы требовало от ее руководителей хорошего знания положения рабочего класса и его насущных требований.

Исследования экономического положения рабочего класса занимают значительное место в литературном наследии одного из руководителей КП Литвы — В. Капсукаса. Однако, наряду со специальными работами по этому вопросу, многие его исследования разбросаны в различных других трудах. В связи с этим в статье делается попытка, отобрав и обобщив нужный материал из многостороннего литературного наследия В. Капсукаса и архивных источников, показать, как В. Капсукас исследовал проблему экономического положения рабочего класса в буржуазной Литве не в отдельных аспектах, а в целом.

Изучение трудов В. Капсукаса дает право утверждать, что он обогатил пролетарскую экономическую мысль Литвы научными исследованиями экономического положения рабочего класса. В его трудах накоплен и исследован богатый фактический материал, сделаны теоретические обобщения и выводы. Особенно ценно то, что труды В. Капсукаса, как и других деятелей КП Литвы того времени, являются первым этапом в революционной литовской литературе. В них экономическое положение рабочего класса буржуазной Литвы исследуется на основе марксистской теории и методологии. Таким образом, труды В. Капсукаса являются примером творческого применения марксистско-ленинской экономической теории в конкретных условиях Литвы.

Несмотря на некоторые недочеты и неточности из-за ограниченных возможностей получения экономической информации (с 1921 г. Капсукас жил в Москве) и не всегда полных данных официальной буржуазной статистики, его работы сыграли большую роль в распространении идей марксизма-ленинизма в Литве. Они призывали рабочий класс на борьбу против буржуазной диктатуры, являясь действенным идейным оружием против буржуазной идеологии, против влияния оппортунизма в рабочем движении. Многие труды В. Капсукаса не потеряли своего значения и по сей день. Они помогают нам правильно разбираться в действительности того времени, разоблачают буржуазных националистов, пытающихся извратить прошлое, бесосновательно идеализировать его.

Основными работами В. Капсукаса по вопросам экономического положения рабочего класса являются: «Христиане-демократы и рабочие» (Смоленск, 1919), «Как ксендзы заботятся о рабочих» (Смоленск, 1920), «Профессиональные союзы Литвы» (Смоленск, 1920), «Доклад о третьем съезде Коммунистической партии Литвы» (1922), «Рабочие села и литовские кулаки» (Шяуляй, 1922), «Литва» (Москва-Ленинград, 1931), «Буржуазная Литва» (Вильнюс, 1961). Много статей по вопросам положения рабочего класса Литвы В. Капсукас опубликовал в журналах

«Коммунарас», «Коммунистас», «Кибиркштис», «Балсас», «Прекалас» и др. Вопросы положения рабочего класса отражались в его докладах на съездах, конференциях КП Литвы и пленумах ее Центрального Комитета.

В своих исследованиях положения рабочего класса В. Капсукас руководствовался двумя важными методологическими предпосылками, учитывая, во-первых, характер производственных отношений в Литве и, во-вторых, их специфику (аграрный характер экономики Литвы, ее зависимость от иностранного капитала, преобладание мелкой промышленности). Важность этого методологического подхода усиливалась тем обстоятельством, что идеологи литовской буржуазии, особенно таутиники, отрицали наличие в Литве капиталистических производственных отношений и капиталистической эксплуатации, существования классов и классовых противоречий, провозглашая миф о «классовой гармонии». С помощью фактов В. Капсукас опроверг подобные измышления и научно доказал наличие капиталистического способа производства в Литве, классового расслоения общества и тем самым существование объективных условий капиталистической эксплуатации и классовой борьбы.

Учитывая характер производственных отношений в Литве и их особенности, В. Капсукас исследовал конкретные показатели положения рабочего класса: заработную плату, ее динамику и соотношение с потребностями рабочих, причины, уровень и динамику безработицы, рабочий день, вопросы социального страхования, условия быта и труда и т. д. Много внимания он уделял вопросам экономической борьбы пролетариата.

Анализируя и критически обобщая фактический материал, В. Капсукас убедительно показал процесс обнищания пролетариата в буржуазной Литве. Буржуазная и социал-демократическая печать также помещала материалы о тяжелых условиях быта и труда рабочих. Однако обычно она ограничивалась констатированием фактов, умалчивая об их причинах, чаще всего стараясь показать, что нищета, безработица являются случайными явлениями, которые могут быть ликвидированы в рамках существующего строя. Труды В. Капсукаса особенно ценны тем, что в них раскрываются истинные причины безработицы и нищеты, показано, что обнищание пролетариата в буржуазной Литве — закономерное и неизбежное явление капитализма. В его работах пропагандируются марксистские взгляды на историческую роль пролетариата в борьбе за ликвидацию эксплуататорского строя, вскрываются предпосылки неизбежного краха капиталистической системы в Литве. В этом отношении труды В. Капсукаса имели не только практическое значение, но и большую теоретическую ценность, поскольку в них творчески применялись положения марксистско-ленинской экономической теории в конкретных исследованиях социально-экономических процессов буржуазной Литвы. Его труды сыграли важную роль в деле распространения идей марксистско-ленинизма в Литве и занимают определенное место в истории ее экономической мысли.